

УДК 811.111'344.2

СУБОТА С.В.

(Київський національний лінгвістичний університет)

**ВАРІАТИВНІСТЬ ФОНЕМНОЇ СТРУКТУРИ КОРЕНЕВОЇ МОРФЕМИ
В СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ
(ДІАХРОНІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)**

У статті досліджуються особливості варіювання фонемної структури кореневої морфеми у середньоанглійській мові. З'ясовуються основні типи фонемної варіативності. Описуються чинники, які впливають на варіювання фонемної структури кореня, а також визначається роль кожного з них у процесі варіювання фонемної структури кореневої морфеми середньоанглійської мови.

Ключові слова: фонемна структура, варіативність, типи варіативності, фонологічний чинник, діалектний чинник.

Суббота С.В. Вариативность фонемной структуры корневой морфемы в среднеанглийском языке (диахроническое исследование на материале лексикографических источников). В данной статье рассматриваются особенности варьирования фонемной структуры корневой морфемы в среднеанглийском языке. Выясняются основные типы фонемной вариативности. Описываются факторы, которые влияют на варьирование фонемной структуры корня, а также определяется роль каждого из них в процессе варьирования фонемной структуры корневой морфемы в среднеанглийском языке.

Ключевые слова: фонемная структура, вариативность, типы вариативности, фонологический фактор, диалектный фактор.

Subota S.V. Variation of the Phonemic Structure of the Middle English Root Morpheme (A Diachronic Study on the Material of Lexicographic Sources). This paper deals with the peculiarities of variation of the phonemic structure of Middle English root morphemes and describes the main types of it. It also studies the factors that led to the phonemic variation of the Middle English root morpheme and their role in the process of phonemic variation of root morphemes in Middle English.

Key words: phonemic structure, variation, types of variation, phonological factor, dialectal factor.

Вивчення варіативності одиниць мови в різні періоди її розвитку в діяхронії дозволяє розкрити передумови до мовної зміни, закономірності та тенденції еволюції, що дає змогу спрогнозувати подальший напрям розвитку мови в цілому, тому дослідження варіативності мовних одиниць є одним з пріоритетних завдань сучасної лінгвістики.

Провідну роль серед досліджень, присвячених аналізу цієї проблеми, займають дослідження варіативності фонемної структури складів [San Duanmu 2008; Terajima 1998], морфем [Эрматов 1971а; Эрматов 1971б] і слів [Дацька 2002; Парашук 1989; Gimson 1969].

Об'єктом цього дослідження слугує фонемна структура кореневої морфеми в середньоанглійській мові, **предметом** – особливості варіювання фонемної структури кореневої морфеми в середньоанглійській мові як результат дії діалектного та фонологічного чинників.

Матеріал дослідження – фонологічно та діалектно обумовлені варіанти 462 кореневих морфем, відібраних у результаті механічної вибірки зі словника середньоанглійської мови [MED].

Мета нашої статті – аналіз варіативності фонемної структури кореневої морфеми – передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити розподіл кореневих морфем за кількістю варіантів;
- визначили середню кількість варіантів одного кореня;
- виявити основні типи варіативності кореневих морфем;
- визначити основні чинники, які зумовлюють варіювання фонемної структури кореневої морфеми у середньоанглійській мові.

Під *варіативністю* ми розуміємо таку ознаку фонемної структури, яка передбачає чергування голосних або приголосних у складі кореневої морфеми, що не порушує її лексичного значення і призводить до появи *варіантів*, тобто двох або більше форм кореневої морфеми обумовлених фонологічним або діалектним чинниками, ці форми вживаються паралельно в писемних пам'ятках досліджуваного періоду та відображені у словнику середньоанглійської мови.

Ми дотримуємося точки зору, згідно з якою у варіантах одного кореня чергуються різні фонемні, відповідно, всі чергування звуків в одній позиції кореневої морфеми, проаналізовані в нашому дослідженні, розглядаються не як алофонічні, а як фонематичні. У дослідженні розглянуто три види варіативності: вокалічну, консонантну і змішану (вокалічно-консонантну).

З метою більш повного та достовірного аналізу варіативності фонемної структури кореневих морфем ми

залучили до варіантів коренів, які потрапили до досліджуваного масиву, що обмежувався кожною двадцятою сторінкою словника, також варіанти, які були розміщені на інших сторінках. Варто зазначити, що розширення вибірки було обумовлене досить об'єктивною причиною – необхідністю розкриття типів варіативності внаслідок дії фонетичного або діалектного чинників. Цілком очевидно, що розкриття чинників, які зумовлюють появу ряду фонемних структур, варіантів одного кореня, без залучення інших варіантів цього кореня, суттєво ускладнюється. При цьому варто наголосити, що в нашому випадку фактично йдеться не про вихід за межі досліджуваного інвентарю кореневих морфем середньоанглійської мови (462), отриманого в результаті механічної вибірки, і не про порушення правил проведення механічної вибірки, а про додаткове залучення варіантів цих коренів з інших сторінок, оскільки в статтях словника, які охоплювала вибірка, містилися посилання на варіанти цих коренів, що були розміщені на інших сторінках. Тому при ілюстрації прикладами варіантів фонемної структури кореневих морфем було застосовано такий спосіб запису – сторінки, що не потрапили до вибірки, які, однак, містили посилання на варіанти кореня зі сторінок, що потрапили до вибірки, супроводжувалися додатковим записом у дужках сторінок вибірки, в статтях яких містилося посилання на даний варіант кореня, наприклад, āk /a:k/ “дуб” [MED, с. 16 (462)]. Після запису лексичної одиниці слідувала фонематична транскрипція кореня.

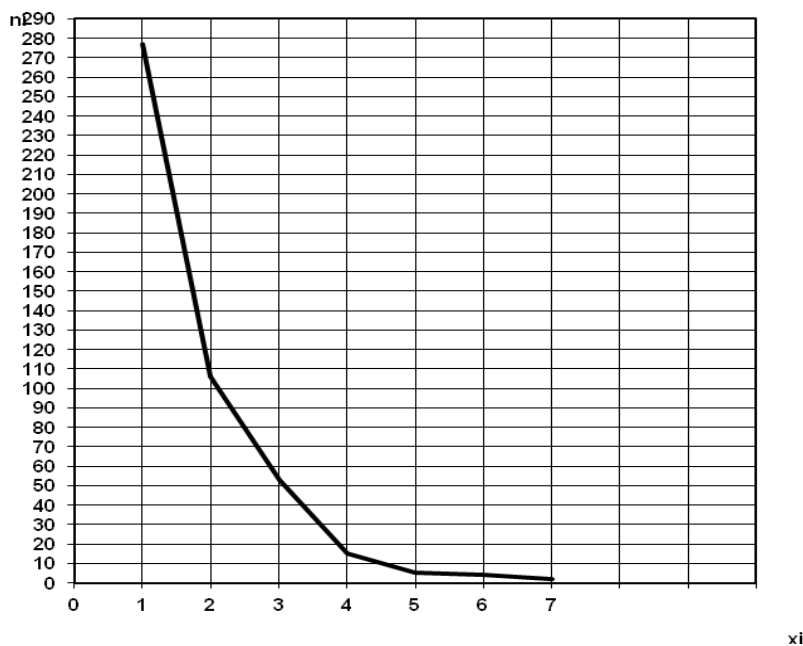
Таблиця 1.

Розподіл кількості варіантів кореневої морфемі в середньоанглійській мові

<i>xi</i>	<i>ni</i>
1	277
2	106
3	53
4	15
5	5
6	4
7	2
Σ	462

Рисунок 1.

Полігон розподілу кореневих морфем за кількістю варіантів у середньоанглійській мові



Розподіливши отримані в результаті механічної вибірки кореневі морфемі за абсолютною кількістю варіантів, ми склали таблицю (табл. 1) і діаграму кількості варіантів кореневої морфемі (рис.1), які наочно демонструють розподіл кореневих морфем середньоанглійської мови за кількістю варіантів у межах досліджуваного матеріалу, де *xi* відображає кількість варіантів, а *ni* - частота варіанта.

Як бачимо, графічне зображення розподілу кореневих морфем середньоанглійської мови за кількістю варіантів асиметричне, різко спадаюче, одновершинне.

У досліджуваному матеріалі найменша кількість варіантів - один, тобто коренева морфема представлена лише одним варіантом, наприклад, са. *erpen* /er/ “помилятися, хибити” [MED, с. 202], а найбільша – сім, тобто в межах досліджуваного матеріалу було зафіксовано сім варіантів однієї морфеми, наприклад, са. *rennen* /ren/ “бігти, рухатися” [MED, с. 502] – *rinnen* /rin/ [MED, с. 508 (202)] – *irnen* /irn/ [MED, с. 508 (202)] – *ernen* /ern/ [MED, с. 202] – *urnen* /urn/ [MED, с. 508 (202)] – *ran* /ran/ (форма мин. часу) [MED, с. 508 (202)] – *runnen* /run/ (форма дієприкм. мин. часу) [MED, с. 508 (202)].

Для обчислення середньої кількості варіантів кореневої морфеми використовуємо формулу:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i n_i}{\sum n_i} = \frac{771}{462} = 1,66883 = 1,67$$

Отже, середня кількість варіантів кореневої морфеми в са. мові – 1,67.

Розглянемо детальніше основні типи фонематичної варіативності коренів, які були представлені у досліджуваному масиві не менш ніж трьома прикладами, та з'ясуємо причини їх виникнення.

Серед кореневих морфем, представлених двома варіантами, найбільш поширеними є такі типи варіативності:

1.) /e/ – /a/: *ern* /ern/ “орел” [MED, с. 202] – *arn* /arn/ [MED, с. 186 (202)]; *hespe* /hesp/ “засув” [MED, с. 342] – *haspe* /hasp/ [MED, с. 326 (342)]; *herne* /hern/ “розум” [MED, с. 342] – *harnis* /harn/ [MED, с. 342]; *sax* /saks/ (наз. в., одн.) “ніж” [MED, с. 522] – *sexes* /seks/ (наз. в., множ.), *sæxe* (дав. в.) [MED, с. 522].

Варіативність /e/ – /a/ виникає в результаті:

а.) діалектних розбіжностей - у давньоанглійській мові в мерсійському та кентському діалектах у позиції, коли в наступному складі знаходилася голосна переднього ряду або в закритому складі, була фонема /e/, в усекському діалекті в цій позиції відповідала фонема /æ/. У са. період да. фонема /æ/ в усекському діалекті перейшла в са. /a/, фонема /e/ у відповідних са. діалектах (кентській та центрально-західній групах) залишилася без змін (да. уес. *hærfest* “осінь, урожай”, кент. *herfest* [ASD, с. 169] – са. *harvest*, *hervest* [MED, с. 342; CEDEL, с. 706]) [Fisiak 1968, с.32 -33; Wright 1923, с.19];

б.) у результаті того, що фонема /e/ у позиції перед /r/ переходила в /a/ протягом XIV-XVст. (да. *marren* – са. *marren*, *merren*, да. *deork* – са. *dark*) [Wright 1923, с. 63];

в.) вирівнювання парадигми флективних форм, коли голосна у складі односкладового кореня зазнавала асимілятивного впливу голосної у складі флексії, як наслідок - обидві голосні належали до одного класу, перетворюючись на голосні заднього або переднього ряду (наприклад, дав.в., одн. *fæte* – дав. в., мн. *fatum*; наз. в., одн. *glas* – род. в., одн. *glæses*). Вирівнювання парадигми флективних форм односкладових іменників і прикметників розпочалося в да. період і спричинило наявність варіантів коренів, які продовжували паралельно існувати на початку са. періоду. В са. період одна з двох паралельних форм ставала загальноживаною [Эрматов 1971а, с.129; Wright 1923, с. 50-51];

2.) /a:/ - /ɔ:/: *bān* /ba:n/ “кістка” [MED, с. 42] - *bōn* /bo:n/ [MED, с. 82]; *hām* /ha:m/ “дім” [MED, с. 322] - *hōm*, *home* /ho:m/ [MED, с. 322]; *āk* /a:k/ “кістка” [MED, с. 16 (462)] - *ōk* /o:k/ [MED, с. 462]; *sāpe* /sa:p/ “мило” [MED, с. 520 (562)] - *sōpe* /so:p/ [MED, с. 562]; *sār* /sa:r/ “рана” [MED, с. 520 (562)] - *sōr* /so:r/ [MED, с. 562].

Даний тип варіативності обумовлений діалектними розбіжностями. Як відомо, да. фонема /a:/ - перейшла в /ɔ:/ на початку са. періоду. Цей перехід відбувався нерівномірно в різних діалектах, у південних діалектах він завершився до XIII ст., у північних – до XIV ст. (півн. *bān* – півд.-зах., кент., центр. *bōn*) [Wright 1923, с. 23-24].

3.) /e/ - /i/: *erre* /er/ “гнів, лють” [MED, с. 202] - *irre* /ir/ [MED, с. 371 (202)]; *rengen* /renɕ/ “блукати; мандрувати” [MED, с. 502] – *ringen* /rinɕ/ [MED, с. 508 (502)]; *sendren* /sendr/ “очищати” [MED, с. 542] – *sindren* /sindr/ [MED, с. 548 (542)]; *sengin* /senɕ/ “обпалювати, палити” [MED, с. 542] – *singen* /sinɕ/ [MED, с. 549 (542)].

Варіативність /i/ – /e/ виникає в результаті:

а.) діалектних розбіжностей – да. коротка /ü/ делабілізувалася і перейшла в са. період у північній та частині центрально-східних групи діалектів в /i/, в кентській та частині центрально-східної групи діалектів - в /e/ (да. *ugge* – са. *irre*, *erre*) [Wright 1923, с. 22-23];

б.) звуження в са. період /e/ в /i/ в позиції перед комбінаціями приголосних /nk/, /nɕ/, /ntʃ/ (*sengin* – *singen*, *rengen* – *ringen*) [Wright 1923, с. 63].

4.) /ü/ - /i/: *lüst* /lüst/ “задоволення; розвага” [MED, с. 408 (402)] - *list* /list/ [MED, с. 402]; *trūmen* /trüm/ “сильнішати” [MED, с. 622] - *trimen* /trim/ [MED, с. 622]; *umbecclūppen* /klüp/ “обіймати(ся)” [MED, с. 642] –

umbecclipped /klij/ (мин.ч.) “обіймав” [MED, с. 642];

Варіативність типу /ü/ - /i/ обумовлена делабіалізацією, а також діалектними розбіжностями. Фонема /ü/ делабілізувалася наприкінці да. періоду в /i/. Делабіалізація відбулася в різних діалектах нерівномірно, у північних діалектах вона завершилася наприкінці да. періоду, в південних повністю завершилася наприкінці XIV ст. [Wright 1923, с. 22-23]. Наприклад, да. *lust, lyst* /lüst/- са. півн., центр.- схід. *list* – са. півд.-зах., центр. зах. *lüst* /lüst/.

5.) /ü/ - /e/: *düsi* /düz/ “дурний” [MED, с. 182] - *desi* /dez/ [MED, с. 182]; *dusten* /düst/ “скидати, кидати” [MED, с. 182] – *desten* /dest/ [MED, с. 162]; *sünegen* /sün/ “грішити” [MED, с. 590 (542)] - *senegen* /sen/ [MED, с. 542].

Варіативність типу /ü/ - /e/ обумовлена делабіалізацією, що супроводжувалась розширенням /e/ в /ü/ у деяких діалектах. Фонема /ü/, як уже зазначалося, делабілізувалася наприкінці да. періоду в /i/. У північних діалектах у першій половині са. періоду (приблизно 1150-1300 роки) делабіалізація /ü/ в /i/ була відсутня. В кентському, частині центрально-східної та південної групи діалектів (Ессекс, Суссекс і Мідлсекс) да. /ü/ не тільки втрачала лабіалізацію, але й розширювалася в /e/ (да. *synn* /sünn/ “гріх” – са. півн. *sünne* /sün/ – са. центр. схід., кент. *senne* /sen/) [Wright 1923, с. 22-23; Аракин 2003, с. 46-47].

6.) /ε:/ - /e/: *a-bēren* /bε:r/ “носити, нести” [MED, с. 2] - *abeoren* /be:r/ [MED, с. 2]; *gēr, gēar* /jε:r/ “рік” [MED, с. 282] – *geer, gier* /je:r/ [MED, с. 264 (282)]; *ēare* /ε:r/ “колосок” [MED, с. 185 (362)] - *ēr, iēr* /e:r/ [MED, с. 362].

Варіативність цього типу пояснюється діалектними розбіжностями, що виникли в да. період. Голосний кореня варіював у залежності від да. діалекту, до якого належала певна лексична одиниця. Довгій закритій /e:/ в нортумбрійському, мерсійському та кентському діалектах відповідало в усекському діалекті /æ:/, а в позиції після палаталізованих приголосних [skʷ], [kʷ], [jʷ] - /æa:/, що пізніше монофтонгізувалося в /æ:/ (норт., мерс., кент. *bēron* “(вони) несли”, *gēr* “рік” – усек. *bæron, gēar*) [Wright 1914, с. 83]. Відомо, що да. /æ:/ переходить в са. /ε:/, да. /e:/ відповідає са. /e:/, відповідно, діалектні розбіжності, що виникли в да. діалектах, продовжують існувати у відповідних групах діалектів у са. період.

7.) /ō/ - /e/: *heorte, huerte* /hört/ “серце” [MED, с. 339 (342)] - *herte* /hert/ [MED, с. 342]; *geollen, gollen* /jöl/ “вити” [MED, с. 302] – *gellen, yellen* /jel/ [MED, с. 302]; *golpen, geolpen* /jōlp/ “хвастати” [MED, с. 302] - *gelpen* /jelp/ [MED, с. 302].

Варіативність /ō/ - /e/ обумовлена діалектними розбіжностями. Як уже зазначалося в попередньому розділі, всі да. дифтонги наприкінці да. періоду монофтонгізувалися. Дифтонг /eo/ монофтонгізувався в голосну /ō/, яка на початку са. періоду (до XII ст.) в північній та центрально-східній групі діалектів делабілізувалася в /e/. У центрально-західній і південно-західній групах діалектів перехід /ō/ в /e/ відбувався повільно і був остаточно завершений наприкінці XIV ст. (да. *heorte* /heort/ “серце” – са. центр.-зах. і півд.-зах. *heorte, horte, huerte, hurte* /hört/ – са. півн., центр.- схід. *herte* /hert/) [Wright 1923, с. 30].

8.) /ə/ - /-/: *īdel* /i:dəl/ “лінивий; бездіяльний” [MED, с. 362] - *īdlen* /i:dl/ “ледарювати, марнувати” [MED, с. 362]; *pouderon* /pu:dər/ “розтирати в порошок” [MED, с. 482] – *pūdre* /pu:dr/ “порошок” [MED, с. 482]; *bi-hēafdin* /hε:vdl/ “обезголовити, відтяти голову” [MED, с. 62] – *bi-heveded* /hε:vəd/ (дієприкм. мин. часу) [MED, с. 62].

Цей тип варіативності виникає внаслідок редуції, яка була дуже поширеною в са. період. Короткі голосні в ненаголошеній позиції могли зазнавати як часткової, так і повної редуції.

9.) /f/ - /v/: *fikel* /fik/ “обманний; брехливий” [MED, с. 222] - *vikel* /vik/ [MED, с. 222]; *file* /fi:l/ “напилок” [MED, с. 222] - *vile* /vi:l/ [MED, с. 222]; *fīken* /fi:k/ “метушитися” [MED, с. 222] - *vīkiinde* /vi:k / (дієприкм. теп. часу) [MED, с. 222].

Тип консонантної варіативності /f/ - /v/ зумовлений діалектними розбіжностями. На початку са. періоду в результаті випадіння флексій, коли дзвінки фрикативні опинились у кінцевій позиції (*liven* /livən/ - *live* /liv/ “жити”), а також у результаті запозичення значної кількості слів романського походження, в яких дзвінки фрикативні вживаються у початковій позиції (*veil* /veil/ “вуаль”), збільшується кількість позицій для дзвінких алофонів фрикативних фонем да. періоду, що вживалися до цього лише в інтервокальній позиції. Інакше кажучи, в са. період дзвінки фрикативні отримують статус фонем. У кентській і південно-західній групі діалектів одзвінчуються також початкові глухі фрикативні в словах германського походження, наприклад, са. *frēond* – *vrēnd* “друг”, *frēo* – *vrēo* “вільний” [Иванова, Чахоян, Беляева 1999, с. 89; Ильиш 1968, с. 202; Fisiak 1968, с. 60; Wright 1923, с. 104-105], що зумовило консонантну варіативність цього типу.

Серед кореневих морфем, представлених трьома варіантами, найбільш поширеними є такі типи варіативності:

10.) /ü/ - /i/ - /e/: *bütte* /büt/ (велика діжка) [MED, с. 102] - *bitte* /bit/ [MED, с. 102] - *betta* /bet/ [MED, с. 102]; *dütten* /düt/ (зачиняти) [MED, с. 182] – *dittan* /dit/ [MED, с. 182] - *dettan* /det/ [MED, с. 182]; *büvien* /bäv/

(тремтіти, дрижати) [MED, с. 102] - bivien /biv/ [MED, с. 72 (102)] - beovien /bev/ [MED, с. 72 (102)].

11.) /ü:/ - /i:/ - /e:/: düven /dü:v/ (пірнати) [MED, с. 182] - diven /di:v/ [MED, с. 182] - dēf /de:v/ (нак. спосіб дієслова “пірнати”) [MED, с. 182]; für, fuir /fū:r/ “вогонь, полум'я” [MED, с. 256 (222)] – fīr, figer /fi:r/ [MED, с. 222 (256)] – fere /fe:r/ [MED, с. 222 (256)].

Варіативність /ü/ - /i/ - /e/, /ü:/ - /i:/ - /e:/ обумовлена діалектними розбіжностями. Як ми вже зазначали, фонемні /ü/, /ü:/ делабілізувалися наприкінці да. періоду в /i/, /i:/. Делабілізація відбулася в різних діалектах непослідовно та нерівномірно, у північних діалектах вона завершилася наприкінці да. періоду, в частині південних, а також центрально-західних діалектах делабілізація /ü/ в /i/, /ü:/ в /i:/ повністю завершилася лише наприкінці XIV ст., у кентському, частині центрально-східної та південної групи діалектів (Ессекс, Суссекс і Мідлсекс) делабілізація фонем супроводжувалася розширенням /ü/ в /e/, /ü:/ в /e:/ (да. yfel /'üvəl/ “зло”, fyr /fū:r/ “вогонь” – са. півн. ivel /ivəl/, fīr /fi:r/ – са. півд.-зах., центр.- зах. üvel /'üvəl/, für /für/ - са. кент. evel /'evəl/, fere /fe:r/) [Иванова, Чахоян, Беляева 1999, с. 70, 72, 79-80; Wright 1923, с. 22-23, 29].

Серед кореневих морфем досліджуваного масиву, представлених чотирма та більше варіантами, не було виявлено типів варіативності, засвідчених достатньою для детального аналізу кількістю одиниць (не менше ніж трьома прикладами). Варіативність, наявна в цих групах коренів, розглядається як статистично неістотна, тому вона не була проаналізована у нашому дослідженні.

Використовуючи діахронічний та діалектний аналіз, ми проаналізували варіативність фонемної структури кореневої морфем у досліджуваній період, виявили основні типи її варіативності та розкрили головні чинники, які зумовили фонемну модифікацію коренів у середньоанглійській мові.

Таблиця 2.

Типи фонемної варіативності середньоанглійських коренів, представлених двома та трьома варіантами*

Тип варіативності	Абсолютна кількість	Відносна кількість	Діалектні розбіжності	Асиміляція (внаслідок вирівнювання парадигми)	Розширення	Звуження	Редукція	Делабілізація	Одзвінчення
Кореневі морфемі, представлені двома варіантами									
V - V									
.	/e/ - /a/	6	15,09		+	+			
.	/a:/ - /ɔ:/		8,49						
.	/e/ - /i/		7,55						
.	/ü/ - /i/		3,77						
.	/ü/ - /e/		3,77			+			
.	/e:/ - /ɛ:/		3,77						
.	/ð/ - /e/		2,83						
.	/ə/ - /-/		2,83					+	
C - C									
.	/f/ - /v/		2,83						
Всього 54 (із 106)									
Кореневі морфемі, представлені трьома варіантами									
V - V - V									
.	/ü/ - /i/ - /e/		9,43			+			

0.			%						
1.	/i:/ - /i:/ - /e:/		5,66		+				
			%						
Всього 8 (із 53)									

* До таблиці були включені тільки ті типи варіативності, які були представлені в досліджуваному масиві не менш ніж трьома прикладами.

Аналіз словника середньоанглійської мови виявив, що для кореневих морфем досліджуваного періоду характерна наявність досить значної кількості варіантів, які розподіляються серед загальної кількості коренів нерівномірно.

Кореневі морфеми, представлені чотирма та більше варіантами, не виявлять типів варіативності, які регулярно відтворюються в багатьох коренях, що дає підстави стверджувати, що разом зі зростанням кількості варіантів одного кореня, зменшується можливість виокремити подібні типи варіативності. Подібна закономірність спостерігається і в давньоанглійській мові [Субота 2011, с. 160].

Як свідчать результати дослідження, основні типи варіативності са. кореневих морфем у системі вокалізму серед коренів, що мають два варіанти, виникають внаслідок дії діалектного (48,1%) та фонологічного (35,84%) чинників.

Діалектні розбіжності середньоанглійської мови зумовлені наявністю п'яти основних груп діалектів: північної, південно-західної, кентської, центрально-східної та центрально-західної.

До основних фонологічних процесів, які спричинили фонемне варіювання коренів у середньоанглійській мові, належать: асиміляція, що виникає в результаті розширення (22,64%), вирівнювання парадигми флективних форм (15,09%), звуження (7,55%), делябіалізація (7,55%) та редукція (2,83%).

Серед варіативності приголосних у межах середньоанглійських кореневих морфем поширена варіативність зумовлена одзвінченням фрикативних в початковій позиції (2,83%) (Табл.2).

Доречно зауважити, що ми не визначали роль чинників, які зумовили виникнення основних типів варіативності кореневих морфем у са. період серед коренів, що мають три варіанти, оскільки в цій групі було виявлено лише два типи варіативності (15,09% від загальної кількості триваріантних коренів), які були засвідчені не менш ніж трьома прикладами, що є недостатнім для подібного підрахунку.

Перспективи подальшого дослідження. У цій статті проаналізовано варіативність фонемної структури кореневої морфеми у середньоанглійській мові, що вивчається в рамках дослідження фонемної структури кореневої морфеми англійської мови в історичному аспекті. Подібний аналіз уже було проведено на матеріалі давньоанглійської мови [Субота 2011], тому перспективою нашого подальшого дослідження вважаємо виявлення особливостей варіативності фонемної структури кореневої морфеми в сучасній англійській мові з метою подальшого порівняння та виявлення загальних тенденцій еволюції фонемної структури кореня в аспекті фонематичної варіативності.

Література

Аракин В.Д. История английского языка: Учеб.пособие. – 2-е изд.-М.:ФИЗМАТЛИТ, 2003.- 272с. Дацька Т.О. Динаміка фонетичної структури слова в аспекті сучасної американської вимовної норми (на матеріалі лексикографічних джерел): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. - К., 2002. - 228 арк. - Бібліогр.: арк. 169-188. Иванова И.П., Чахоян Л.П., Беляева Т.М. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь. – СПб.: Изд-во «Лань», 1999.- 512с. Ильшин Б.А. История английского языка. - М.: Высш. школа, 1968. - 420 с. Парациук В.Ю. Фонематическое варьирование в структуре лексики английского языка (на материале лексикографических источников): Автореф. Дис. Канд. Филол. Наук: 10.02.04 / Киевск. Гос. Пед. Ин-т иностр. Яз. - К., 1989.- 20 с. Субота С.В. Варіативність фонемної структури кореневої морфеми в давньоанглійській мові (діахронічне дослідження на матеріалі лексикографічних джерел) // Науковий Вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. - Вип. 23 - 2011.- С. 154-162. Эрматов С. Вариантность корневых морфем в мерсийском диалекте древнеанглийского языка // Вопросы структуры языка английского языка в синхронии и диахронии. Вып. 2, Л.: Изд-тво Ленинградского университета, 1971а. - С.133-140. Эрматов С. Вариантность корневых морфем в уэссекском диалекте древнеанглийского языка // Вопросы структуры языка английского языка в синхронии и диахронии. Вып. 2, Л.: Изд-тво Ленинградского университета, 1971б. - С.125-132. Fisiak J. A Short Grammar of Middle English. Part One: Graphemics, Phonemics and Morphemics. Warszawa: Panstwowe wydawnictwo naukowe, 1968.-139 p. Gimson A.C. A Note On the Variability Of the Phonemic Components of the English Words // Brno Studies in English, 1969, Vol.8, P. 74-79. San Duanmu, Syllable Structure: The limits of variation.- N.Y.: Oxford University Press, 2008. - 275 p. Terajima Michiko. The Syllable Structure and Phonological Processes in the History of English // English Historical Linguistics in Japan (Trends in Linguistics Studies and Monographs 109). Edited by Jacek Fisiak, Akio Oizumi. Berlin: New York: Mouton de Gruyter – 1998-PP.361-401. Wright J., Wright E.M. An Elementary Middle English Grammar, London: Oxford University Press – 1923.-214 p. Wright J., Wright E.M. Old English Grammar, London: Oxford University Press – 1914.-361p.

Лексикографічні джерела

[ASD] An Anglo-Saxon Dictionary. Edited by J. Bosworth, London: Longman, Rees, Orme, Brown, Green, and Longman; Talboys, Oxford; Stevenson, Cambridge. 1838.- 721 p. [CEDEL] A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Edited by Dr. Ernest Klein, Amsterdam; London;New York: Elsevier Publishing Company. 1966- 1776 p. [MED] A Middle-English Dictionary Containing Words Used by English Writers From the 12th to 15th Century by F.H. Startmann.A New Edition, Re-arranged, Revised and Enlarged by H.

Bradley, Oxford: Oxford University Press.- 1967.-708 p.

УДК: 811.112.2(043.3)

ФЕДІРЧИК І. Я.

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

СПЕЦИФІКА УТВОРЕННЯ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена словотвору іменників на позначення осіб за професією, родом і видом занять, способом діяльності, родинною спорідненістю, дружніми та фамільними відносинами у сучасній німецькій мові. На матеріалі іменників на позначення осіб проаналізовано проблеми словотвору простих, складних і похідних іменників у сучасній німецькій мові. Основну увагу присвячено групі складних слів, яка виявилася найбільш цікавою з семантичного погляду.

Ключові слова: словотвір, іменники на позначення осіб, прості, похідні і складні слова, означальні і сурядні сполучення.

Федирчик И. Я. Специфика словообразования существительных на обозначение лиц в современном немецком языке.

Статья посвящена словообразованию существительных для обозначения лиц по профессии, рода и вида занятий, способа деятельности, семейного родства, дружеских и фамильных отношений в современном немецком языке. На материале существительных для обозначения лиц проанализированы проблемы словообразования простых, сложных и производных существительных в современном немецком языке. Основное внимание уделено группе сложных слов, которая оказалась наиболее интересной с точки зрения семантики.

Ключевые слова: словообразование, существительные, обозначающие лица, простые, производные и сложные слова, определительные и сочинительные соединения.

Fedirchuk I.Y. Spezifik of the nouns denoting persons in modern German language. This article is devoted to word formation of nouns to describe people in a profession, kind and type of employment means work, friendly and familial relations in modern German. On the material nouns to describe people analyzed the problem of word-formation of simple, compound and derivative nouns in modern German. Special attention is devoted to group compound words, which was most interesting from a semantic point of view.

Keywords: formation, nouns denoting person, simple and compound words, derivatives, defining words and combinability.

Історія дослідження німецького словотвору сягає XVI століття – часу виходу перших граматики новонаверхньонімецької мови (Альбертус 1573, Елінгер 1573, Клаус 1578). Саме в них іменники вперше поділено на “прості” і “складні” слова [Мацкуляк 2010, с. 31]. Спроби вивчати словотвір як окрему науку починаються з XIX ст. (Бекер 1824, Мюлефельд 1908) та інтенсивно розвиваються в XX ст. у працях Ф. Клуге (1913), М. Степанової (1953), В. Фляйшера (1974) [Мацкуляк 2010, с. 31].

Вивчаючи іменники на позначення осіб та способи їх словотвору, важливо згадати про словотвірний аналіз як комплексну методикку встановлення механізму творення слів у словотвірчій підсистемі мови, що передбачає вияв зв'язку похідності, тобто твірної основи, словотвірного форманта, словотвірного значення, способу словотвору та словотвірного типу [Селіванова 2010, с. 671].

Морфологічний аналіз усіх іменників на позначення осіб в німецькій мові, яких нараховують близько 15 000 одиниць, вказує на те, що 8% іменників є простими словами, а 92% – конструкціями, які утворилися внаслідок додавання афіксів та зміни слів, тобто є похідними або складними словами [Braun 1997, с. 54]. Як відомо, німецька мова з типологічної точки зору є мовою словотвору, тобто в ній постійно відбуваються процеси, які зумовлюють виникнення нових слів, або ж їх утворення шляхом поєднання декількох лексичних одиниць в одне ціле [Braun 1997, с. 25]. На граматичному рівні процеси поповнення новими словами в німецькій мові спостерігалися ще щонайпізніше в добу середньовісньонімецької мови, коли відбувався перехід від синтезу до аналізу [Simmler 1998, с. 165]. А на лексичному рівні століттями відбувався зворотній процес – від аналізу до синтезу. Так, певні групи слів, як-от: “Arzt an einem Krankenhaus” чи “Kind, das in den Kindergarten geht”, перетворились на слова *Krankenhausarzt* та *Kindergartenkind*. Однак прості слова на позначення осіб не завжди є передумовою для утворення нових складних слів: деякі з них є запозиченнями з англійської мови, такі як наприклад, *Baby* “немовля”, *Girl* “дівчина”, *Freak* “примха, химера”, оскільки в англійській мові, на відміну від німецької, залишилось дуже багато простих слів і вони активно вживаються.

Одним з ґрунтовних досліджень словотвору іменників на позначення осіб у німецькій мові є праця Г.

Бескова [Baeskow 2002, с. 3]. Автор поділяє всі іменники на позначення осіб на 4 великі групи: *Nomina Agentis*, *Nomina Patientis*, *Nomina Qualitatis* і *Nomina Originis*. Група *Nomina Agentis*